

Borac protiv privida i prijevara

Uz 170. obljetnicu rođenja Vladimira Sergejeviča Solovjova
(1853.–1900.)

*Nikola Stanković**

O sto sedamdesetoj godišnjici rođenja ruskoga filozofa Vladimira Sergejeviča Solovjova (1853.–1900.) zasigurno možemo tvrditi da se držao načela da mudroslovlje iz svojega vidokrugla ništa ne izostavlja, pa, naravno, ni ono što je mnogim ljudima veoma važno — religiju. Odgojen je u pravoslavlju, u obitelji Sergeja Mihajloviča, glasovitoga profesora povijesti i rektora Moskovskoga sveučilišta, autora velike *Povijesti Rusije* u 28 svezaka. Majka mu je rodbinski povezana s glasovitim Gryhorijem Skovorodom (1722.–1794.), prozvanim ukrajinski Sokrat.

Kršćanska vjera i izobrazba u mladoga Vladimira imale su krize na putu izmirenja. Tako je Solovjov pomišljao da se istina može naći i u drukčijem načinu mišljenja od onoga koje je baštiniio iz svoje obitelji. U mladosti je postao najprije panteist, pa potom i ateist. Možda čak i nihilist. Zanimao se je i za spiritizam, a zatim je u Londonu razotkrio prijevaru i ništavnost pokušaja da se stupi u kontakt s onostranošću. U mladom je Vladimiru prevladao onaj mistični doživljaj Sofije, utjelovljene “svete mudrosti” ili duše svijeta, koja mu se objavila tripud u obliku mlade djevojke. Prvi put već u njegovoj devetoj godini, a drugi put imao je mistično iskustvo u Londonu, gdje je boravio kao mladi stipendist, te kratko nakon toga i po treći put u Egiptu. Tu je začetak njegova neprestanoga nastojanja da studira upravo ono što se tiče čovjeka i njegove istine te se tako probije do jasnoće i mudrosti na kojoj se mjeri vrijednost mnoštva različitih pristupa svijetu, čovjeku i sveukupnoj zbilji.

Budući da se čovjek odnosi prema svemu, a nekako i sve drugo prema njemu, Solovjov je shvatio da valja proučavati to stjecište svih čovjekovih iskustava i spoznaja kako bi našao svoje bezuvjetno uporište te se tako ispravno postavio u sklopu sveukupnih odnosa bića, temeljenih na zajedničkom im bitku. Čutio je Solovjov ono na što pokazuje Pascal kad govori o srcu i njegovim razlozima. Isto se tako može reći da je u svojem filozofiranju pokušao tematizirati transcendentno iskustvo, iskustvo bezuvjetnosti bitka, o kojem će biti govora u Karla Rahnera i drugih neoskolastika dvadesetoga stoljeća.

* Prof. dr. sc. Nikola Stanković, profesor u miru, Fakultet filozofije i religijskih znanosti Sveučilišta u Zagrebu. Adresa: Jordanovac 110, 10000 Zagreb, Hrvatska. E-adresa: snikola@ffrz.hr

Ako se mudročću naziva znati svemu odgovarajuće mjesto i vrijednost te imati ispravan odnos prema sebi, svijetu oko sebe i uporištu svega što se neposredno nadaje ljudskoj spoznaji, onda je Mudrost čovjekova najbolja družica i prijateljica. S njom se Solovjov družio od svojega ranoga djetinjstva pa sve do smrti — kako svjedoči i njegovo oporučno djelo *Tri razgovora*. Postići mudrost nije posao od jednoga dana, nego je to cjeloživotno nastojanje oko istinskoga znanja o onom što jest i što treba činiti. Solovjov je to marno istraživao. Oko te duboke spoznaje toliko se je trudio da nije štedio ni vremena ni truda, pa ni svojega vlastitoga zdravlja. Nikako se nije mogao pomiriti s prividima. Umro je iscrpljen radom i bolešću — prije nego je navršio 50 godina života.

Već su filozofi prije Sokrata, očarani mnoštvom raznolikih bića, tražili ono svima i svemu zajedničko. Velika većina njih nije mogla podnijeti da bi stvarnost bila tako mnoštvena da bi bila nesvodiva na nešto jedno. Oni su različitim pojmovima željeli izreći to zajedničko — bilo imenom jednoga elementa, više njih ili pak brojem, kozmičkim silama, nečim neodređenih granica (*apeiron*), ili pak onim sveobuhvatnim koje beskrajno mnoštvo pojedinačnosti raspoređuje i povezuje — umom, kako ga je shvatio “triježan među pijanima” Anaksagora. U starini je bilo govora o *logosu*, mjeri, zakonu, božanskom svijetu, o jednom i nadjednom, nespoznatljivom i nadnespoznatljivom, o osjetilnom svijetu, prirodi i svijetu ideja, o ljudima, demonima i bogovima, o nadzemnom i podzemnom svijetu.

Svi ti pojmovi i mnoštvo drugih kao jedno, biće i supstancija ipak ostaju apstraktni i ne iskazuju cjelovitu spoznaju, pa je zapadna filozofija upala u krizu i što se tiče pozitivističkoga polazišta, kao i onoga racionalističkoga, a zacijelo u Solovjova ne bi dobro prošlo ni puko analiziranje jezika. Možda je sudbina htjela da mu se objavi mudrost u liku mlade i lijepe djevojke, osobe dakle koja nije agresivna te simbolizira skladan i bolji svijet u kojem je sve na svojem mjestu.

Solovjova je obično promatran filozofom religije. Ima, međutim, jakih razloga da ga shvatimo kao filozofa koji želi otkriti istinu o čovjeku, gdje god ona bila: u antičkoj filozofiji, klasičnom njemačkom idealizmu, u tomističkoj filozofiji ili kršćanskom vjerovanju. Tražiteljem se istine pokazivao i u onom kraćem razdoblju života kada nije bio religiozan, čak s ateističkim pa i nihilističkim raspoloženjima. S pravom bismo mogli reći da ga je potraga za istinom dovela do povratka vjeri, a ne sama religioznost do istine — premda je to kod njega teško razdvojiti. Ljudski duh je naime takav da i o prividnim i pravim suprotnostima može istodobno razmišljati te im tražiti ono zajedničko. Solovjov je tijekom vremena i svojega bavljenja filozofijom uvidio da se istina i kršćanska vjera, u kojoj je u ranoj mladosti bio odgojen, nikako ne suprotstavljaju. Naprotiv, tvrdi da će kršćani, milom ili silom, morati više misliti ako žele pokazati svoje životno ponašanje smislenim. Vjera čovjeka izaziva da ne prikraćuje mogućnosti svojih spoznajnih sposobnosti poklanjajući svu pozornost onomu manje vrijednomu — pa i odviše beznačajnomu.

Zbog toga mu je bilo teško prihvatiti da su se kršćanske crkve razjedinile iako prihvaćaju iste bitne vjerske istine. To vrijedi napose za Katoličku i Pravoslavnu crkvu. Za njega je postojala i postoji samo jedna Crkva, a u onom oko čega se

spomenute crkve ne slažu, prema njemu, temelji se na mišljenjima teologa koja ne zadiru u izvorno jedinstvo koje je zasnovao Krist Gospodin. U skladu s mesijanskim shvaćanjem Rusije, on zamišlja da bi se Ruska pravoslavna crkva trebala angažirati oko postizanja toga jedinstva. Pritom nitko ne bi trebao prelaziti u Katoličku crkvu kao ni iz Katoličke u Pravoslavnu. Za njega su razlike administrativne, a ne bitne i naukovane. Jedna od njegovih preokupacija zasigurno je bio ekumenizam, koji ga je doveo do Zagreba i Đakova, do Račkoga i Strossmayera.

U Rusiji je zbog toga bio napadan da je prešao na katoličku vjeru, a on se je pričešćivao i u jednoj i dujoj crkvi — za njega je postojala zapravo samo jedna Kristova crkva. Solovjov je dosta dugo vjerovao da će se i to izvanjsko jedinstvo uskoro ostvariti jer čovjek po naravi teži onomu izvornomu. Čak ga njegov način spoznaje i mišljenja razotkriva da je sposoban uvidati ono zajedničko i to u razgovoru posredovati. Gledano s kršćanskoga stajališta, čovjek je zapravo ekumensko biće, a s općeljudskoga gledišta on je otvoren međureligijskomu dijalogu, kao i dijalogu s ateistima, agnosticima, indiferentnima. Sposoban je za dijalog sa svim ljudima jer svi imaju logos za dijalog, kako to slijedi iz postavka grčke filozofije.

Potaknut sličnim tvrdnjama i vlastitim uvidima Solovjov zaključuje da mora postojati neko jedinstvo svega što postoji, zapravo, svejedinstvo. Zato je bio protiv racionalizma, posebno onoga zasnovanoga na ateizmu. Velika ateistička sila za njega je najveća opasnost za cijeli svijet, bilo da je riječ o Rusiji ili nekoj drugoj velesili.

U raznim fazama mišljenja Solovjov je glede jedinstva i povijesti te ostvarenja kraljevstva Božjega na zemlji, u raznim razdobljima života, imao optimističke i pesimističke, pa sve do onih katastrofičkih i apokaliptičkih stavova. To vrijedi za razvoj njegove misli od slavenofilstva preko teokratskoga i utopističkoga razdoblja sve do onoga eshatološkoga, koje ćemo posebno spomenuti. Ono je, naime, obilježilo njegov konačni stav o završetku povijesti i teškoćama da se na zemlji uspostavi ono radi čega je Isus došao u svijet: kraljevstvo istine i pravde, kraljevstvo ljubavi i mira.

Pobunjeni čovjek predstavljen sposobnim mladim genijalcem iz *Priče o Antikristu* izraz je zamisli emancipirana čovjeka koji se je oslobodio svojega glavnoga konkurenta, Sina Božjega, razapetoga na križu, ali i uskrsnuloga. Naspram njemu, Sinu Božjem, novi nadčovjek sam sobom posve autonomno gospodari. Prihvaća on i mnoga pravila moralnoga i humanoga života obećavajući blagostanje na zemlji i kraljevstvo mira, u kojem rat neće biti dopušten, te mnogi naivni vjernici, ne prepoznajući temeljenu prijevaru, u kojoj se čovjek postavlja namjesto Boga, pristaju uz novoga svjetskoga vođu. Toliko sjajna obećanja nudi da su mnogi njime posve očarani te napuštaju svoju vjeru koja im nije ispunila predodžbe o svijetu kakav bi, prema njihovu mišljenju, trebao biti. Tomu su kumovali i mislioci, poput Tolstoja, koji su kršćanstvo svodili na etiku. Sažetak takvoga mišljenja je i Antikristova knjiga, koju Solovjov vidi naslovljenom “Slobodan put prema svemirskom miru i sreći”.

U *Priči o Antikristu* Solovjov je do krajnosti zaoštrio napetost između novoga nadčovjeka, oslobođena religije, i čovjeka koji vjeruje i prizna da nad čovjekom

postoji transcendentno i osobno biće, neizmjerne mudrosti, dostojanstva, uzvišenosti i pravednosti, čija je objava, pojava i nauk mjera prema kojoj sve valja mjeriti, pa i čovjekove misli, nakane i djela. Novi nadčovjek, za razliku od Nietzscheova, koji je zamišljen grubim prema onima slabijima i nemoćnima, svima obećava novi svijet temeljen na jednakim šansama za sve. U općem blagostanju crkvene zajednice dobit će mogućnost i potporu da se pobrinu za svoje starine i pospreme sve u muzeje koji će svjedočiti o nekadašnjem načinu života.

To je zavodljiv projekt, ali previda da onaj tko cjelovito ne poštuje svoju prošlost nema budućnosti. Pritom valja biti oprezan i vidjeti kakva se uloga prošlosti pripisuje. Je li to nešto nadvladano što treba odbaciti ili se pak iz prošlosti može izvući veliko blago koje se u njoj može otkriti. To je ono ispravno ponašanje koje upućuje na još savršenije i na ono savršeno samo, na iskustva koja upućuju na svemoćnu i dobrohotnu Osobu koja bdije nad poviješću.

Prema Solovjovu, zlo nije tek puki nedostatak dobra, nego je ono veoma aktivno u borbi protiv dobra i veoma je perfidno, često zaodjenuto lažnim sjajem dobročinstava koja žele zabljesnusti čovjeku oči duha, tako da ne upire pogled prema vječnosti. Mnogi će kršćani prijeći na stranu spomenutoga novoga vođe koji želi zagospodariti cijelim svijetom. No, ipak, neće svi. Oni koji se budu žestoko oduprli čak će glavom platiti svoje uporno svjedočenje vjere. Problem zla tek će se riješiti u eshatonu kada mučenici uskrnu i svi se ustrajni kršćani nadu zajedno. Tada će i ekumenizam biti dovršen. Bogočovještvo i svejedinstvo doći će na svoje. Prividi i prijevare bit će posve razotkriveni.